

Šejla Avdić⁴⁷

ZNAČAJ IDEJE PRAVEDNOSTI U ZASNIVANJU EVROPSKOG IDENTITETA

Sažetak

U ovom radu cilj kojem težimo ogleda se u dolasku do onoga što predstavlja ideja pravednosti sama po sebi, određenju njenog značaja za život koji se proživljava u materijalnom svijetu i naposljetku prepoznavanja važnosti pravednosti u formi evropskog identiteta. U tom smislu, potrebno je približiti se naravi duše, njenoj ulozi u spoznaji i dolasku do odgovora čemu težimo kada postavimo pitanje: Šta je pravednost?, ali i pitanju tijela koje neizbježno sudjeluje u onome što možemo posmatrati sukladno ljudskoj naravi. Taj pravac nam osvjetljava značaj i moć vaspitanja i obrazovanja u raskrivanju i približavanju onome što nosi pravednost kao vrlina i udaljavanju od tame i magle koja prijeti slabljenju, ako gledamo iz današnje perspektive, identiteta. Slijedeći, između ostalog, platoničku nit u određenju vaspitanja i obrazovanja prikazuje se značaj pravednosti u 21. stoljeću i način na koji pravednost doprinosi ili služi kao oružje u izgradnji evropskog, odnosno transnacionalnog identiteta.

Ključne riječi: pravednost, duša, vaspitanje, obrazovanje, evropski identitet

⁴⁷ Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
sejla5avdic@gmail.com

THE IMPORTANCE OF THE IDEA OF JUSTICE IN ESTABLISHING EUROPEAN IDENTITY

Abstract

In this paper, the goal we strive for is reflected in arriving at what the idea of justice in itself represents, establishing its significance for life experienced in the material world, and ultimately recognizing the importance of justice in the form of European identity. In this sense, it is necessary to get closer to the nature of the soul, its role in cognition and arriving at the answer we strive for when we ask the question: What is justice?, but also the question of the body, which inevitably participates in what we can observe according to human nature. This direction illuminates the significance and power of education in discovering and bringing closer what carries justice as a virtue and moving away from the darkness and fog that threatens to weaken, if we look at it from today's perspective, identity. Following, among other things, the Platonic thread in defining upbringing and education, the importance of justice in the 21st century and the way in which justice contributes or serves as a weapon in the construction of a European or transnational identity are presented.

Keywords: justice, soul, upbringing, education, European identity

1.0 Pravičnost kao bitna odrednica pojedinca

Prostor u kojem se razvija individua i oblikuje u određenu formu identiteta, uključuje bezbroj sekvenci koje više ili manje doprinose ozbiljenju rigidnih ili pak slabih, mobilnih identiteta koji se prepoznavaju kao plodno tlo evropske vrijednosti.

Na tom putu, vaspitanje i obrazovanje, načinjeno od širokog spektra elemenata, neposredno ili posredno, u zavisnosti od situacije, utiče na oblikovanje ličnosti i formu identiteta. Dvije niti, vaspitanje i obrazovanje, međusobnim ispreplitanjem, postavljaju temelje na kojima se stvaraju uvjeti za ispunjenje konfuznih neravnina sa relevantnim sadržajima i pomažu da svaka odrednica (mitskih, povijesnih, individualnih, društvenih, kulturnih, etničkih, rasnih, ekonomskih, filozofskih, profesionalnih...) identiteta ima mjesto za jačanje vlastitog korijena.

Kvalitet sadržaja teorijskog ili praktičnog, koji je na raspolaganju za usvajanje, odražava se na snagu toka misli koji određuje čovjekov pravac djelovanja, a u skladu sa nastalim djelom oblikuje i njegov način života. Prepoznajući odraz vaspitanja i obrazovanja u pogledu življenja i djelovanja pojedinca unutar društvene zajednice, Platon pažljivim pristupom želi načiniti shemu vaspitno-obrazovnog sadržaja, praveći razliku spram onoga što pozitivno ili negativno utiče na oblikovanje ličnosti, oblikujući je spram sposobnosti koja se raskriva kao svojstvena.

Duša i tijelo, kao besmrtni i smrtni dio koji sačinjava živo smrtno biće, trebaju funkcionirati kao jedno. Tačnije, duša treba preuzeti ono što joj po naravi pripada, a to je gospodarenje tijelom. Kružno kretanje, koje Demijurg unosi u dušu nadahnjujući je umstvenošću, omogućava ovladavanje lutalicom. Razumski dio duše u zajednici sa voljnim može ukrotiti požudni, ali za to je potrebno istrajavati na vaspitanju i obrazovanju kako duše, tako i tijela. Kroz proces vaspitanja i obrazovanja duša nadvladava moguće bolesti, ali ujedno usmjerava i tijelo ka adekvatnom gimnastičkom vježbanju izbjegavajući na taj način bolesti koje je savladaju kada je tjelesno u patnji i bolu. Stoga, potrebno je tretirati u obrazovanju i dušu i tijelo sa prethodno prečišćenim sadržajima koji su jasno upućeni na zdravo jedinstvo iskazano kroz istrajnost u težnji ka pravednosti.

Postignuće za čovjeka kroz pravilno vođenje i istrajnosti u vaspitanju i obrazovanju su plodovi čija slatkoća postaje vidljiva u moći koja lomi okove i ohrabruje

čovjeka za kretanje stazom koja odvodi do otvora u pećini, otvora koji predstavlja izlaz iz svijeta tame u osunčane predjele Dobra. Na taj način se raskriva značaj obrazovanja i vaspitanja bez kojeg bi se čovjekova duša hranila isključivo prividom. Tačnije, bez postignute moći čovjek bi ostaje zarobljenik tijela i svijeta načinjenog od sjenki, udaljen od istinske suštine, prepušten lutanju.

Pravičnost, kao bitna odrednica za pojedinca u kontekstu djelovanja unutar društvene zajednice, često je bila samo odora ispod koje se nastojala sakriti nepravičnost.⁴⁸ Imajući u vidu vrijednost koju pravičnost zauzima u cjelokupnom životu čovjeka, ali i teškoće u njenom određenju kroz posmatranje pojedinca, Platon se usmjerava ka pravičnosti u državi koja s obzirom na svoju veličinu olakšava ispitivanje i dolazak do onoga što pravednost jeste. Na tragu toga raskriva se značaj vaspitanja i obrazovanja bez kojih je nemoguće uspostaviti pravičnost kako u državi, tako i pojedincu kao neizostavnom elementu cjeline.

Nastanak države, kao i njen rast i razvoj, proizilazi iz težnje pojedinaca da zadovolje osnovne potrebe nužne za preživljavanje, što je omogućilo rasterećenje i uticalo na nastanak širokog spektra potreba poradi lakšeg i ugodnijeg života. Povećana brojnost građana u državi može se pretvoriti u bolest izazvanu unutarnjim odnosima zasnovanim na prividnom stanju zbilje koja je lišena preispitivanja. U cilju spriječavanja propasti i uspostavljanja savršeno dobre države, Platon, prepoznaje lijek za državnu, tj. građansku bolest u vaspitanju i obrazovanju, jer „svaki zakon će biti beskoristan ako je obrazovanje i vaspitanje u djetinstvu atrofiralo čovjekovu duši, i prema tome, onemogućilo mu umjereno i ispravno korištenje razuma.“⁴⁹ Nastojeći da izbjegne stanje bolesti i nemoći u državi, Platon teži uviđanju uzroka bolesti i otklanjanju sadržaja koji može dušu djeteta usmjeriti u pogrešnom pravcu.

U ovom kontekstu kao „bolest“ treba razumjeti sve što narušava harmoniju. Nedostatnost se ogleda u disharmoničnosti, koja može biti izazvana kako manjkom, tako i viškom Dobra. Platon u tom smislu rješenje vidi u umjerenosti, koja treba voditi

⁴⁸ Platon (1983) *Država*. Beograd: BIGZ, str. 7-47.

⁴⁹ Ríos, I. *Politics of the Soul in Plato's Republic* in Boeri, M. D., Kanayama, Y. Y., Mittelman, J, editors (2018). *Soul and Mind in Greek Thought. Psychological Issues in Plato and Aristotle*, str. 117.

ravnoteži i smislu koji podržava kako život svakog pojedinca, tako i društva, države u cjelini. U tome je dijalektički osnov razumijevanja narušene harmoničnosti.

Simptomi građanske bolesti pojavljuju se u mnogim oblicima, jer nastaju kao posljedica nesavršenosti tjelesnog sklopa i nestručnog vaspitanja i obrazovanja. Djelujući pod takvim uvjetima čovjek luta prepušten uživanju u materijalnom svijetu koji mu može ponuditi, isključivo, sjenu zbiljnost. Gradeći privid zbilje, ne biva svjestan vlastite izgubljenosti i bez preispitivanja svog djelovanja nastoji ostvariti zadovoljstvo. Slijedeći Platona, može se reći da oni koji čine loše prema sebi i drugima nisu zli nego su podložni neznanju koje ih je napadalo kroz njihov rast i razvoj. Pristup problemu čovjekovog ozdravljenja, ukoliko se jasno ne istakne na kojem tlu je bolest razvila svoje korijene, često dovodi do bezizlaznog ishoda u labirintu života. U cilju izbjegavanja takvog stanja potrebno je ojačati i prilagoditi čovjeka za savladavanje prepreka na koje nailazi krećući se kroz odnos prema sebi i drugima, imajući u vidu njegov duševno-tjelesni tok.

U tom smislu građanska bolest nadilazi se „...usmjeravajući tijek erosa unutar nas, tako da on najsnažnije teče ka mudrosti i znanju; a pod vodstvom mudrosti i znanja, i strasti i žudnje također mogu biti potpunije zadovoljene nego kroz smjenjivanje želje i zasićenja...“⁵⁰ Usmjeravanje koje odvodi ka putu koji Guthrie ističe kao zaključak, ostvaruje se upućivanjem na preispitivanje i vježbanje od ranog djetinstva, jer je još u ranoj mladosti dolazi do razvoja korijena iz kojih izrasta „jedinka“.

2.0 Jedinstvo ili dihotomija ljudskog bića

Jedinstvo duše i tijela koje čini čovjeka, bogovi načiniše unošenjem besmrtnog dijela u smrtno tijelo. Činom unošenja duše u tijelo koje je posjedovalo šest načina kretanja, unijelo se kružno kretanje kao ono „najprimjerenije umu i mišljenju“.⁵¹ Čovjek ima dušu koja može postići blaženstvo, kako piše Taylor, ali dolazak do njega predstavlja veliki izazov unutar kojeg se mijenja način života.⁵² Jer, iako umstvenošću obdarena, duša u naletima tjelesne rastrganosti i spoljašnjim utjecajima kojima je ono podložno, često i

⁵⁰ Guthrie, W. K. C. (2007) *Povijest grčke filozofije, IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba*. Zagreb: Naklada Juričić, str. 526.

⁵¹ Platon (1981) *Timaj*. Beograd: Srboštampa, str. 70-75.

⁵² Taylor, A. E. (1960) *Plato the Man and His Work*. London: Methuen & CO. LTD, str. 226.

sama bude izložena prividu koji prijete iskrivljenom tumačenju spoznaje i lutanju pri slijeđenju izgubljenog tijela. Ovakvo stanje odnosa ukazuje na udaljavanje od pravednog života, odnosno potčinjenost duše tijelu, duše koja je oblikovana da bude gospodarica.

Dušu su bogovi oblikovali tako da ima razumski, voljni i požudni dio⁵³, postavivši je u tijelo koje joj je zatvor sa prozorom. „Bog nam je, naime, otkrio i podario vid da bismo kružna kretanja uma, uočivši ih na nebu, primenili na kružne tokove našeg rasuđivanja, budući da su jedni drugima srodni, premda su ovi naši, za razliku od onih neuznemirenih, izloženi potresima; i da bismo tako, izučivši ih i stekavši sposobnosti da o njima rasuđujemo pravilno i u skladu sa prirodom, podražavali kretanja boga, u potpunosti oslobođena lutanja, i na taj način ustalili ova u nama sklona lutanja.“⁵⁴ Duša se ne može osloboditi utjecaja tijela koji proizilazi iz njegovih stalnih potreba, žudnji za zadovoljavanjem strasti i nesavršenosti, bez istrajnosti na ovladavanju neobuzdanog požudnog konja, što joj je prepreka u približavanju istini i uživanju s istorodnim. Vrtlog lutanja u kojem se nalazi zahtijeva pažljivo preispitivanje i očuvanje zdravlja. Kako je čovjek jedinstvo tjelesnog i duhovnog, da bi postigao zdravlje, oba dijela moraju biti oslobođena dodatnih nedaća.

Tijelo biva izloženo mnogim bolestima, dok je za dušu karakteristično bezumlje, pretjerano uživanje ili patnja koje izazivaju nesposobnost rasuđivanja.⁵⁵ No, ipak, duša posredstvom tijela osjeća posljedice i njegove bolesti, tako da, u bolesti budu i jedno i drugo. Uzroci bolesti duše, kako Platon piše u *Timaju*, svoj izvor imaju u nesavršenosti tjelesnog sklopa i nestručnom obrazovanju. U tom smislu, imajući za cilj ozdravljenje kako bi se postigao život vođen umstvenošću i mišljenjem, mora se istrajavati na vaspitanju i obrazovanju, brineći se gimnastičkim vaspitanjem o tijelu, a muzičkim o dušu.⁵⁶ I duša i tijelo moraju podjednako biti tretirani u njima svojstvenim obrazovnim sadržajima, jer u suprotnom nastaje nesklad koji bi u jednom segmentu bio savladan neumjerenošću.⁵⁷

⁵³ Vidi više: Platon (1981) *Timaj*, str. 114.

⁵⁴ Platon (1981) *Timaj*, str. 86.

⁵⁵ Vidi više: Ibid., str. 127-133.

⁵⁶ Vidi: Platon (1983) *Država*, str. 57.

⁵⁷ Vidi više: Ibid, str. 94-95.

Tretiranje u vaspitanju i obrazovanju predstavlja dugotrajan proces, pa ga se treba započeti u ranom djetinstvu, ali vrijednost proizvoda koji se postiže odražava se na cjelokupan način života i kreposno djelovanje. Pristup djeci u najranijoj dobi biva izložen nevidljivim pogreškama koje se odražavaju na kasniju dob, jer se nalaze u „biološkoj fazi“ pupoljka. Kako bi se to izbjeglo, pupoljak je potrebno brižljivo njegovati i pratiti njegovo cvjetanje, jer „...svako podražavanje, ako se neguje od detinstva i nadaljem postaje navika i druga priroda, i to u držanju tela , ili u načinu govora, ili u načinu mišljenja...“⁵⁸ Tako da, u najranijoj dobi, kroz igru, sklonosti i želje djeteta moraju se upućivati ka jačanju sposobnosti sukladno njegovoj naravi.

Obrazovanju duše pristupa se prije negoli gimnastičkom vaspitanju tijela, kako bi se duša još u djetinstvu oblikovala kroz muziku i govore: istinite i lažne, jer ona treba da preuzme brigu i prevlast nad tijelom, te objezbjedi uvjete za zdravo jedinstvo i sudjelovanje u istini. Tačnije „...dobra duša je ta koja svojom vrlinom daje telu svu savršenost za koju je ono sposobno.“⁵⁹ Shodno tome, brižljivo treba odrediti hranu za dušu, jer će se njen efekat odraziti na karakter⁶⁰ jedinstva koje smo nazvali živo smrtno biće, odnosno kako Ríos kazuje, bit će u stanju proizvesti određeni tip pojedinca.⁶¹

Samo obrazovanje duše, međutim, nije neka vrsta dodavanja svojstava duši, nego oslobađanja njene biti. Smisao obrazovanja i njegovog djelovanja na dušu, nije u dograđivanju, jer je duša kao nematerijalna već savršenija od svake vrste ljudskog djelovanja i nije je moguće korigirati ili činiti savršenijom „ovozemaljskim djelovanjem“, negu u osvješćivanju i na taj način oslobađanju duše u samoj njenoj suštini.

Stoga, prvi korak, može se reći i fundamentalan, koji je potrebno načiniti na polju vaspitanja i obrazovanja, prema Platonovom kazivanju, jeste pažljivo procjenjivanje sadržaja kojim će se njegovati duša i pripremati za prepoznavanje vrijednosti koju nosi umjerenost, hrabrost i mudrost i naposljetku pravednost. U tom smislu mitove i pjesme, koji se prvi govore djeci, potrebno je prečistiti od dvosmislenih navoda, jer su povodljivi

⁵⁸ Ibid, str. 77.

⁵⁹ Ibid, str. 86.

⁶⁰ Pod karakterom, na tragu Ríosa, misli se priprema odaja duše za vladavinu razuma, ljepote, istine i pravednosti.

⁶¹ Vidi više: Ríos, I. *Politics of the Soul in Plato's Republic in Boeri, M. D., Kanayama, Y. Y., Mittelman, J, editors (2018). Soul and Mind in Greek Thought*, str. 118.

za stvaranje pogrešne slike koja se prenosi u zbilju kroz djelovanje.⁶² Takvi sadržaji pomoći će u udaljavanju od nepravichnosti, koja se može tumačiti kao bolja i vrijednija od pravičnosti poradi prolaznih koristi, i kao takvi pomoći u jasnijem osluškivanju razuma.

Sadržaji mitova često su zavodnički ispunjeni lažnim tvrdnjama s tragovima istine. Platon, s ciljem pobuđivanja vrlina u mladim dušama, smatra da iz mitova, između ostalog, Hesioda i Homera treba mnogo toga izbaciti da bi ih se učinili prikladnim za vaspitno-obrazovni cilj. U tu svrhu potrebno je izbaciti iz mitova dijelove u kojim „...pesnik, govoreći o bogovima i herojima kakvi su, napravi rđavo poređenje, kao kad slikar slika sliku koja nimalo nije slična onima koje je hteo naslikati.“⁶³ U državi koja brine o svojim građanima, piše Platon, pjesnici trebaju izbjegavati govore o ratovima i međusobnim sukobima između bogova, o lažima, mijenjanju oblika i preobražavanju boga s ciljem zavaravanja ljudi, jer djeca nisu u stanju razumijeti skrivena značenja i poruke koje bi se uistinu željele izgovoriti kroz mitove. Prihvaćeni trebaju biti samo prikladni govori o bogu, a njima se smatraju oni koji ga predstavljaju kroz njegovu dobrotu i sudjelovanje u svemu što je dobro, lijepo i ispunjeno vrlinom. Iz toga proizilaze principi koji pripovjedači i pjesnici trebaju slijediti kako ne bi nanosili štetu mladim ljudima i državi u cjelini, a to su: „...da bog, naime, nije uzrok svega, već samo onoga što je dobro.“ i „...da, naime, bogovi nisu ni čarobnjaci koji se preobražavaju, niti nas lažima u delu i u rečima vode na krivi put...“⁶⁴ No, bogovi su samo jedna od zabluda koja se može usvojiti, ako se mitovi olako prihvate. Stoga je potrebno preispitati i neprikladne dijelove izbaciti u govorima o Hadu, o strahotama koje se vezuju uz smrt, pretjeranom žaljenju i veseljenju junaka, o lažima kao korisnim sredstvima bez istinitog utemeljenja. Sve su to nizovi elementa koji mogu narušiti vrlinu mladog čovjeka.

Mladići djeluju u okruženju u kojem žive, uglavnom spram navika koje su se čvrsto ukorijenile u ranom djetinstvu, zato je nužno preispitati sadržaje s kojim dolaze u dodir kada je njihova narav najprikladniji i najosjetljiviji za oblikovanje. Pripovjedači i

⁶² Platon vaspitanje i obrazovanje postavlja i procjenjuje kroz zamišljeno odrastanje čuvara države, ali elementi koji se prikazuju u članku, slijedeći *Državu*, može se reći, da su po prirodi značajni za razvoj vrlina sukladno naravi karakterističnoj za narav određenog pojedinca. Teško je govoriti o pretpostavci da je shema obrazovanja jednaka za sve staleže, iako možemo reći da sve duše od djetinstva trebaju biti aficirane prethodno prečišćenim sadržajem. (Vidi više: Guthrie, W. K. C. (2007) *Povijest grčke filozofije, IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba*, str. 427-429.)

⁶³ Platon (1983) *Država*, str. 58.

⁶⁴ Ibid, str. 61, 64.

pjesnici učestvuju svojim sposobnostima u vaspitanju i obrazovanju mladih i isijavanju vlastitosti koje ih određuju u pravcu daljeg rasta i razvoja, zato je potrebno da slijede principe koji će olakšati ukorjenjivanje umjerenosti, hrabrosti i mudrosti kao vrlina koje osiguravaju uvjete da mladići mogu vladati sobom i njegovati vlastitu narav.

Riječi, melodija i ritam čine dijelove pjesme i to na način da melodija i ritam trebaju slijediti riječi. U potrazi za dobrom pjesmom koja može zauzeti vaspitno-obrazovni zadatak, Platon smatra da tugovaljke i naricaljke, jonske i lidijske pjesme treba izbaciti, jer izazivaju mlitavost, žaljenje, lenjost i strah. Zadržan treba biti „...tonski način koji odgovara glasu i izražavanju hrabrog čovjeka kad mu je potrebna snaga u ratu ili inače ili ako zapadne u nevolju, bude ranjen, ili umre, a hoće da u svim tim nesrećama ostane hrabar i jak i da se od njih brani. Zadrži još jedan tonski način da pokaže čoveka kad je u miru, kad nije nasilan nego blag, kad nekoga ubeđuje i moli, bogove molitvom, čoveka, opet poučavanjem i prigovaranjem, ili, obratnom kad sluša molbu, prima pouku, usvaja savet, kad sve to čini razumno i nije ohol, već živi umereno i razumno, i zadovoljan je onim što dolazi.“⁶⁵

Dobra i lijepa pjesma proizilazi iz dobrog duševnog raspoloženja. Dakle, dobro duševno raspoloženje proizvodi dobar tekst, a time i melodiju i ritam, piše Platon, stoga da bi se to postiglo sam pjesnik mora uskladiti svoje težnje i djelovanja spram morala. Na taj način će pjesma biti u stanju da ispunjava vaspitno-obrazovnu funkciju.

Ne treba gubiti iz vida da kod Platona nema formalističkih pitanja i tema. Tako i stvar pjesništva, nije nešto što je određeno pukim formalističkim zahtjevima upotrebnog karaktera. Pjesništvo i, posebno, muzika, ako žele izraziti suštinu onoga na što se odnose, moraju slijediti unutarnju bit, harmoniju stvari. Umjetnost ima dimenziju obmane, ali u uzdizanju duše prema vlastitoj biti, ona može imati važnu ulogu. U tom smislu, umjetnost ne treba odbacivati, ali ne treba ni dopustiti da zavede dušu.

Muzika je zavodničkog karaktera, kao i mitovi, ali predstavlja hranu za dušu. Omladina ukoliko bude odrastala uz dobru muziku, njihova duša će znati prepoznati rđave sastojke koji bi se željeli uvući u odaje duše. „A ovo opet zbog toga što će mladi čovek, koji je u muzici valjano obrazovan, moći najlakše da zapazi sve ono što je nepotpuno i

⁶⁵ Ibid, str. 81.

nesavršeno u delima prirode i radinosti.“⁶⁶ Na taj način, kroz muzičko obrazovanje, kod čuvara razvija se disciplina navike, osjećaj prema usklađenosti i pravom taktu.⁶⁷ U tom smislu muzika, kao i gimnastika, pomaže omladini u izgradnji karaktera, jer briga o tijelu slijedi uravnoteženost duše i postaje uvjet za njihovo dalje razvijanje čiji ishod treba postati, kako Platon kazuje, izlazak iz mračnog dana.

3.0 Neizostavni koraci u dolasku do pravednosti

U dolazak do plodova uspješnog vaspitanja i obrazovanja, primjenjuje se na prvom koraku njegova negativna linija, piše Ríos, jer „Mnogo prije podvrgavanja skrbnika i vladajuće klase procesu formiranja u ime razuma, mnogo prije nego što se ispituju čuvari za prakticiranje visokih studija i filozofi u proučavanju aritmetike, geometrije, stereometrije, astronomije, harmonije i dijalektike, potrebno je oblikovati dušu mladih ljudi kroćenjem i kontroliranjem njihovog apetitnog dijela, a ne jačanjem i hranjenjem njihovog razumnog.“⁶⁸ Duša u svom oblikovanju poprimila je razumski, voljni i požudni dio. Požudni dio upravljen je ka zadovoljavanju svojih nagona i strasti, dok „...razumnosti pripada vođstvo, i to zato što je mudra i zato što ona najviše brine o celoj duši. Volji pripada da se pokorava razumnosti i da joj bude saveznik.“⁶⁹ Poradi svojih dijelova duša biva izložena afekcijama koje dolaze od spoljašnjih utjecaja preko tijela, što proizvodi poteškoće u očuvanju sklada između dijelova, tako da požuda započne bjesovito upravljati ka izvoru za zadovoljavanje žeđi.

Razumnost, zajedno sa voljom, uspeva obuzdati požudu ne dozvoljavajući joj da kroz odrastanje tijela biva sve silnija i nezasitija, isključivo kroz vaspitanje i obrazovanje koje prostor duše priprema za vladavinu razuma, ljepote, istine i pravednosti.⁷⁰ Uspostavom takvog odnosa u duši, stvaraju se uvjeti za rađanje prvih plodovi vaspitanja i obrazovanja, a to su: hrabrost, mudrost i umjerenost. Hrabrost se, kako piše Platon, prepoznaje u tome što volja izvršava ono što osluškuje od razuma i u bolu i u zadovoljstvu. „Mudrim pak nazivamo nekog po onom malom delu koji u njemu vlada i

⁶⁶ Ibid, str. 84.

⁶⁷ Vidi više: Ibid, str. 522.

⁶⁸ Ríos, I. *Politics of the Soul in Plato's Republic in Boeri, M. D., Kanayama, Y. Y., Mittelman, J, editors (2018). Soul and Mind in Greek Thought. Psychological Issues in Plato and Aristotle*, str.117.

⁶⁹ Platon (1983) *Država*, str.130.

⁷⁰ Vidi: Ríos, I. *Politics of the Soul in Plato's Republic in Boeri, M. D., Kanayama, Y. Y., Mittelman, J, editors (2018). Soul and Mind in Greek Thought. Psychological Issues in Plato and Aristotle*, str.119.

zapoveda, i koji poseduje znanje o tome šta je prikladno za svako od ona tri svojstva duše, kao i za celinu koja sjedinjuje ta tri svojstva.⁷¹ I naposljetku umjerenost se prepoznaje u skladu koji je nastaje kada se požudni i voljni dio pokoravaju zapovjedima razuma.

Postignuti sklad odražava se na čovjeka u cjelini, tako da on teži ka pravednosti kojoj, kako kazuje Platon, prethodi mudrost.⁷² Pravednost predstavlja „unutarnje stanje čovjeka“ koje proizilazi iz postignutog ispravnog odnosa psihologijskih elemenata.⁷³ Dakle, ravnoteža i harmonična cjelina unutar duše nastaje kada razum osvoji prevlast nad „iracionalnim apetitima“.⁷⁴ Plod koji se razvija, možemo reći da predstavlja snagu za dalje razvijanje koje se osigurava istraivanjem na vaspitanju i obrazovanju.

Značaj obrazovanja, snagu koju ono pruža čovjeku ukoliko je pravilno vođeno, kao i krajni ishod koji se raskriva istraivanjem na njegovim stupnjivima, Platon pokazuje kroz alegoriju o pećini. „...alegorija sugerira da većina nas živi u tami špilje, tj. svoje smo misli usmjerili oko zamagljenog svijeta sjena.“⁷⁵ Materijalni svijet u kojem se čovjek rađa i razvija, biva osvjetljen samo tračcima svjetlosti vatre koja u njemu predstavlja sunce. Pećina posjeduje i široki otvor koji možemo tumačiti kao izlaz iz svijeta sjenki, izlaz za napuštanje neznanja koje se uzima za znanje. Odrediti otvor kao izlaz iz neznanja moguće je isključivo uz pomoć vaspitanja i obrazovanja, jer ljudi koji nastanjuju pećinu su okovani s pogledom prema naprijed i ne mogu uvidjeti put koji vodi prema izlazu iz naizgled opravdano bezizlaznog labirinta života. Saznanje okovanih utemeljeno na onome što posmatraju ispred sebe gledajući u platno koje zahvaljujući vatri ima za ponuditi neki sadržaj.⁷⁶ Tako spoznaja zasnovana na sadržaju sjenki postaje istina, a time i način života.

Okovani posljedicama neznanja osuđuju sopstvenu dušu na lutanje, koje može prestati oslobađanjem od okova i preispitivanjem spoznatog. „...okovani utamničeni predstavljaju obični, neobrazovani dio čovječanstva, a cijeli napredak počevši od prvog

⁷¹ Platon (1983) *Država*, str.131.

⁷² Vidi više: Platon (1981) *Timaj*, str. 133.

⁷³ Vidi: Guthrie, W. K. C. (2007) *Povijest grčke filozofije, IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba*, str. 446-447.

⁷⁴ Ríos, I. *Politics of the Soul in Plato's Republic* in Boeri, M. D., Kanayama, Y. Y., Mittelman, J, editors (2018). *Soul and Mind in Greek Thought. Psychological Issues in Plato and Aristotle*, str. 116.

⁷⁵ Stumpf, S. E. (1994) *Socrates to Sartre*. New York, St. Louis, San Francisco, Auckland Bogota, Caracas, Lisbon, London, Madrid, Mexico City, Milan, Montreal, New Delhi, San Juan, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto: McGraw-Hill, Inc, str. 53.

⁷⁶ Vidi više: Platon (1983) *Država*, str. 206-207.

okreta u špilji predstavlja stadije reformiranog obrazovanja...“⁷⁷ U tom smislu, oslobađanje od okova, jaka svjetlost od koje su oči zaslijepljene, spoznaja pravih Oblika onoga što je na platnu predstavljeno kao sjena, sve su to tegobe koje se liječe istrajnošću i snagom koja dolazi kroz vaspitanja i obrazovanja. Iz toga proizilazi da je osnovna funkcija obrazovanja sadržana u činu izvođenja čovjeka iz tame u svijet svjetlosti.⁷⁸

Karakter izgrađen kroz obrazovanje duše uz muziku i gimnastičko vježbanje tijela, jeste snaga kojom dolazi do oslobađanja od okova. No, nakon oslobađa, za kretanje prema onome što jeste nije dovoljan samo izgrađen karakter oblikovan kroz muzičko i gimnastičko obrazovanje, piše Platon, nego je potrebna nauka dovoljno moćna da dušu izvede iz svijeta sjenki. Kako potrebna nauka nadilazi muziku, gimnastiku i umjeća, kretanje ka njoj Platon započinje posmatrajući ono što je zajedničko i čime raspolažu „...sva umenja, sve razumske aktivnosti i svako znanje-dakle onu koju su u samim počecima svi primorani da nauče...brojanje i računanje.“⁷⁹ Važnost matematičkog znanja Platon objašnjava uzimajući za primjer opažanje malog, domalog i srednjeg prsta. Ono što opažanjem postižemo, jeste saznanje o tome da se svaki od njih opažen kao prst bez obzira na položaj koji mu je svojstven u datom primjeru. U slučaju da želimo opažajem, kazuje Platon, pitati o velikom i malom, o tvrdom i mekom, o lakom i teško, tada zapadamo u višeznačnost i neodlučnost u pogledu davanje važnosti jednoj u odnosu na drugu kakvoću bića što dovodi dušu u stanje zbunjenosti.

Kako bi duša napustila stanje zbunjenosti, mora se poslužiti logistikom i aritmetikom, geometrijom i stereometriju, harmoniju i naposljetku dijalektiku kao krunom bez koje ranije usvojene vještine ne doživljavaju uvid i dolazak do odgovora o suštastvenost bića. Odrediti istinsko stanje, prepoznati suštinu u mnoštvu pojavnosti nije moguće pukim posmatranje bez preispitivanja pretpostavki na koje se nailazi. Logistika i aritmetika vezuju se za broj i omogućavaju da se kretanjem od rasuđivanja, ističe Platon, dođe do kontemplacije o broju čime se iscrtava put za napuštanje onoga što je propaljivog karaktera i slijeđenje suštine, jer ova „...nauka snažno vodi dušu prema gore, te je obavezuje na raspravljanje o brojevima takvim kakvi su sami po sebi, ne dopuštajući joj

⁷⁷ Guthrie, W. K. C. (2007) *Povijest grčke filozofije, IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba*, str.484.

⁷⁸ Vidi: Stumpf, S. E. (1994) *Socrates to Sartre*, str. 53.

⁷⁹ Platon (1983) *Država*, str. 522.

da raspravlja o brojevima koji su proistekli iz vidljivih i opipljivih tijela.“⁸⁰ Zahvaljujući njoj, čovjek neće ostati zadovoljan opaženim i praktičnim ciljom nego će kroz rasuđivanje težiti da izgradi mišljenje o suštini bića kako bi istini postao što bliži. Pored njih, geometrija, stereometrija, astronomija i harmonija ispunjavaju svoju svrhu kada se posmatraju iznad praktičnog cilja, oplođene dijalektičkim nitima. Sve vještine „...geometrija i one što iza nje slede, vidimo kako sanjaju o biću, ali ga ne mogu gledati u budnom stanju sve dotle dok se drže hipoteza ne dirajući u njih, i nemajući moći da o njima polože račun.“⁸¹ Dok dijalektički metod ne posustaje pri postavljanju pitanja, traženju i davanju odgovora sve dok se ne dosegne najviša spoznaja.

U tom smislu „Dijalektički metod je jedini -rekoh ja- koji se ne drži hipoteza, nego ide pravo prema početku da bi utvrdio kakav je on, a oko duše, zakopano u varvarsko blato, nežno izvlači na površinu i uzdiže ga, pri čemu su mu kao pomoćnice i vodilje, potrebne vještine...“⁸² Dakle, posmatrati svijet u kojem živiš uz pomoć dijalektičkog metoda, znači upraviti svoj pogled prema suncu posmatrajući ono što je istinski sjaj, a „...prema onom kako se te stvari pojavljuju, meni izgleda jasno da u području saznatljivog ideja dobra je ono poslednje i da je tek s mukom možemo sagledati...tada iz samog rasuđivanja nužno sledi da je ona uzrok svemu što je ispravno i lepo, da je u području vidljivog rodila svetlost i gospodara svetlosti, a da je u području umnog ona sama gospodarica koja daje istinu i um.“⁸³

Čovjeku kao jedinstvu duše i tijela, prethodno okovanom, uprkos postojanju tjelesne nesavršenosti, pomoću vaspitanja i obrazovanja, ostavlja se prostor za „spoznaju samoga sebe“ i približavanje istini slijedeći dijalektički metod kojim se raskriva suština bića i ubiru zreli plodovi saznanja lijepog i dobrog. Sve što se dešava u ovom djelatnom procesu tiče se duše kao suštine ljudskog bića. Sistem vaspitanja i obrazovanja koji Platon uvodi u državi, pokazuje ne samo da je za njega rad na sebi temeljna zadaća čovjeka, nego i da bez obrazovanja nije moguće utemeljiti harmoničnu, održivu društvenu zajednicu koja mora počivati na vrlinama. Samim tim, ljudski život bez obrazovanja i znanja kao osnovnog smisla ljudskog bivstvovanja, nije moguć, odnosno nije smislen.

⁸⁰ Ibid, str. 218.

⁸¹ Ibid, str. 227.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid, str. 209.

Pitanje obrazovanja kao puta do znanja, stoga je temeljno pitanje smisla ljudskog bivstvovanja.

4.0 Iskrivljena slika potreba u formi evropskog identiteta

Posmatrano iz današnje perspektive kada je pojedinac izložen snažnom udaru civilizacijskih globalnih standarda koji poništavaju granice identiteta i pretvaraju ga u formu slabog identiteta, uže spasa može se prepoznati u vaspitanju i obrazovanju koje osnažuje humanističke, a ne proizvodne vrijednosti.

Paradigma na kojoj se grade današnje zajednice, jeste „društvo zasnovano na znanju“, znanju koje je potrebno razumijevati isključivo kao sredstvo za proizvodnju novih tehnoloških otkrića. U „društvu zasnovanom na znanju“ put u obrazovanju koji nas vodi ka uspostavljanju poretka u kontekstu koji odražava pravednost, kako je predstavljena u platoničkom filozofskom mišljenju, biva ispunjen gustom maglom koja se pretvara u tamu. Takva situacija dovodi nas do otvorenog pitanja „Koliko je ostalo još granica koje treba poništiti, pa da čovjek postane u potpunosti sredstvo za ostvarenje ciljeva -društva zasnovanog na znanju-?“ Globalna ekonomija, globalna politika, globalna kultura predstavljaju kotače globalizacijskog procesa koji se posredstvom virtualne socijalizacije ubrzano kreće.

Zadatak pred kojim se nalazimo, jeste da postavimo pitanja koja idu u liniji sa našim idejama, kako ističe Rescher, da uokvirimo svoje nedoumice sukladno našim konceptima i naposljetku razmotrimo naša pitanja u nama bliskoj terminologiji, jer time se vraćamo u svoj referentni okvir izbjegavajući valove utjecaja koji uzimaju onoliko koliko daju. Dakle, ne trebamo se ponašati poput utopljenika i naprosto se hvatati se za najbolji raspoloživi predmet.⁸⁴ Cilj je vratiti se antičkom zahtjevu spoznaj samoga sebe, a na taj put nas i sam Platon upućuje. Ukoliko nam se to učini suviše dalekim, vraćanje u blisku vezu treba započeti od refleksije o našem djelovanju spram sebe i drugih.

U skladu sa tim, smatram da trebamo težiti vaspitanju i obrazovanju koje će nam iznjedriti putokaze koji omogućavaju dolazak do pravednosti. Potrebna nam je čvrsta humanistička osnova koja potiskuje sjene nametnute od strane virtualne stvarnosti.

⁸⁴ Vidi: Rescher, N. (2003). *Epistemology: An Introduction on the Theory of Knowledge*. Albany: State University of New York Press, str. 194.

Literatura

1. Guthrie, W. K. C. (2007) *Povijest grčke filozofije, IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba*. Zagreb: Naklada Juričić.
2. Platon (1981) *Timaj*. Beograd: Srboštampa.
3. Platon (1983) *Država*. Beograd: BIGZ.
4. Ríos, I. *Politics of the Soul in Plato's Republic in Boeri*, in M. D., Kanayama, Y. Y., Mittelman, J, editors (2018). *Soul and Mind in Greek Thought. Psychological Issues in Plato and Aristotle*, str. 111-129.
5. Rescher, N. (2003). *Epistemology: An Introduction on the Theory of Knowledge*. Albany: State University of New York Press.
6. Stumpf, S. E. (1994) *Socrates to Sartre*. New York, St. Louis, San Francisco, Auckland Bogota, Caracas, Lisbon, London, Madrid, Mexico City, Milan, Montreal, New Delhi, San Juan, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto: McGraw-Hill, Inc.
7. Taylor, A. E. (1960) *Plato the Man and His Work*. London: Methuen & CO. LTD.